

XҒТАР 14.37.01

Ғылыми мақала

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2024-146-1-206-220>

Заманауи педагогтердің мәдени құзыреттілігін дамыту ерекшеліктері

Г.К. Шолпанқұлова^{id}, Э.Э. Сұлтанова*^{id}

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

*Байланыс үшін автор: sultan_el@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада педагогтердің «кәсіби мәдениеті мен құзыреттілігі» және «мәдени құзыреттілігін» дамытудың педагогикалық алғышарттары қарастырылады. «Педагогтердің мәдени құзыреттілігін» дамыту шарттарының маңыздысы - мәдени тұғыр негізінде үздіксіз білім беру болып табылады. Үздіксіз білім берудің оқу-тәрбие міндеттерін іске асыру мәдени тұғырға бағдарлануы тиіс. Себебі академиялық ортада мәдени-тілдік әртүрліліктің артуы «педагогтердің мәдени құзыреттілігі» мен «кәсіби құзыреттілік» деңгейін дамытуды талап етеді.

Қоғамда орын алған білім беру жүйесінің мазмұндық өзгерісі әлем трендтеріне тікелей байланысты. Сыни тұрғыдан ойлау, талдау және синтездеу, мәселелерді оңтайлы шешу қабілеті, күйзеліске төзімділік пен кәсіби икемділік еңбек нарығында сұранысқа ие негізгі дағдылар ретінде айқындалған. Құзыреттілік жүйе үлгісінің өзгеруі, интериоризация, инкультурация және әлеуметтендіру арқылы «мәдениет адамын» тәрбиелеу парадигмасына алмасуымен жүзеге асырылады. Құзыреттілік тұғырдың гуманистік сипаты мәселелерді оңтайлы шешу механизмін құруға мүмкіндік туғызса, мәдени тұғырдың ізгілендіру әлеуеті іс-әрекеттік бағытта кездесетін қиындықтарға тәуелді.

«Педагогикалық мәдениет» пен «кәсіби құзыреттілік» категориялары тақырып синтезінде кездесетін құрамдас бөліктер ретінде терең талданады. Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми әдебиеттерге шолу жасалды. Педагогтер мен оқушылар арасында өткізілген сауалнамалар, кәсіби іс-шараларға бақылау, сын-есептер мен құжаттарға жасалған мониторингілеу кешені нақты қорытындылар жасауға септігін тигізеді. «Мәдени құзыреттілік» - мәдени білім, дағды және қойылған міндеттерді жүзеге асыру әдістерінің жиынтығы, мәселені тиімді шешумен әлеуметтік және кәсіби іс-әрекеттің өнімділігін анықтау қабілеті деп түсіндіріледі. Зерттеу нәтижелері бойынша авторлар заманауи педагогтердің мәдени құзыреттілігін дамыту жолдарының бірі - педагогтердің біліктілігін арттыру деп тұжырымдайды.

Түйін сөздер: мәдени құзыреттілік, педагогикалық мәдениет, кәсіби құзыреттілік, педагогтердің мәдени құзыреттілігі, үздіксіз білім беру, педагогтердің біліктілігін арттыру.

Кіріспе

Мемлекетіміздің «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасында көзделген бес міндеттің бастысы - білім сапасын халықаралық деңгей талаптарына жақындастыру болып табылады. Білім алудың ыңғайлы ортасын қалыптастыру, педагог дәрежесін көтеру, жұмыс орындарын, оқу-өндірістік объектілерді үздік стандарттарға сай жоғары технологиялармен жабдықтауда мемлекеттік қолдау көрсету - бағдарламаның ерекше тұстарының бірі. Сапалы білім тенденциясының жалпыұлттық басымдылыққа ие болуы құндылықтар құрылымының ұлттық бағдарлануына, «өмір бойы оқу» моделін сапалы атқаруға, педагог кадрлардың кәсіптік мәдени шыңдалуына тікелей байланысты [1, б.3].

Дүниежүзілік экономикалық форумда Бурцорг (Buurtzorg) денсаулық сақтау ұйымының негізін салушы Йос Де Блок «экономикасы дамыған және қалыптасушы нарыққа ие кейбір елдердегі жұмыспен қамту секторларын зерттеу барысында, жиырма бағыттың ішінде 2030 жылға дейін өзекті болжамдық кәсіптер топтамасы «оқытушы мамандарға» (Teaching professionals) тиесілі [2, б.11].

Білім беру нәтижелерінің XXI ғасырда жоғары сұранысқа ие болуы адамзаттың терең үйлесімді дамуымен сипатталады. Педагогика алдында кедейлік пен сауатсыздыққа қарсы күресу, қоғамда жиі кездесетін этностық, діни, мәдениетаралық және басқа да шиеленістерді болдырмау, шешімін табу керек өркениеттің жаңа мәселелері айқындалып отыр.

Академиялық ортада мәдени және тілдік әртүрліліктің артуы педагогтердің мәдени және кәсіби құзыреттілік деңгейін дамытуды талап етеді, себебі әрбір оқушы жоғары талаптарға сәйкес білім алуы үшін оның көптеген бейініне жауап беретін оқыту әдістемесі мәдени инклюзивтендірілуі қажет. Жүйеге бейімделуші студенттер тренді бүгінде көнерген практика. Бұл тұрғыда мәдени маңызды педагогиканың өзектілігін дәлелдейтін ғылыми зерттеулер де жеткілікті. Бірқатар ғалымдардың тұжырымдауынша, қазіргі қоғамда «мәдени-элеуметтік инкапсуляцияға» жол жоқ деп есептейді. Мәдени тілдесу кеңістігі күнделікті іскерлік операциялардан тұрады. Кәсіби топ мүшелерінің ой-пікір алмасуында байқалатын мәдени келіспеушіліктер мен мәдени ықпалдасудың бұзылуы қалыпты жағдайға айналған [3, б.57].

2022-2023 оқу жылдарына арналған әдістемелік нұсқау хатта белгіленген ұлттық басымдыққа ие өзгерістердің жүзеге асырылуы педагогтердің үздіксіз білім алуы (үш жылда бір рет) жалпы азаматтық ұстаным мен мәдени ортаның ұлттық құндылыққа бағытталуы негізінде жасалады. Бұл тұста мемлекеттік тіл мәртебесін көтеру, оқушылардың сандық және функционалдық сауаттылығын арттыру, жаһандық құзыреттерді игеру сияқты кешенді іс-шара жоспары көзделген. Бұл мақсаттың орындалуы білім беру процесінің қозғаушы күші, педагогтердің «мәдени құзыреттілік» синтезінде жүзеге асатын «кәсіби құзыреттілігі» мен «педагогикалық мәдениетіне» тікелей байланысты [4, б.12].

Әдебиеттерге шолу

Құзыреттілік жүйе үлгісінің өзгеруі, интериоризация, инкультурация және элеуметтендіру арқылы «мәдениет адамын» тәрбиелеу парадигмасымен алмасуына

негіз болып табылады. Құзыреттілік тұғырдың гуманистік сипаты мәселелерді оңтайлы шешу механизмін нақты құруға мүмкіндік туғызады. Керісінше мәдени тұғырдың ізгілендіру әлеуеті шынайы мақсатқа ие болғанымен, іс-әрекеттік бағытта қиындықтарға тәуелді. Сондықтан білім беру жүйесінің басты міндеттеріне - мәдениеттің өткен, осы, келер шақтарын ұштастыру, сыни ойлау дағдылары мен белсенділік әлеуетін дамыту, мәдениет пен білім арасындағы дағдарысты тұғырларды синтездеу арқылы жою, «мәдениет тасымалдаушысын жасаушы» бірегей жүйені құру идеясы жатады.

Ғылыми ізденісіміздің мақсаты жалпы орта білім беретін мектеп базасында осы жүйені қалыптастырып, әрі қарай педагог мамандардың жаңа сападағы мәдени құзыреттілік деңгейінің жетілуін өзекті мәселе ретінде анықтау болып табылады.

Полилингвалық мәдени оқу кеңістігінде педагог өз ісіне сенімділігі жоғары болуы үшін екі немесе одан көп, әртүрлі бағытта оқытушылық қызметте жүрген әріптестерімен ынтымақтастықта жұмыс істегені тиімді. Мұндай бірлестік өзіндік даму траекториясын дұрыс құруға, оқушылармен жағымды оқу іс-әрекетіне түсуге, оқу жетістіктерін жақсартуға оң әсерін тигізеді [5, б.38].

Ладсон-Биллингс өзінің бастапқы «мәдени маңызды педагогика» (1995) теориясын қайта қарастырып, ремикс нұсқасын «мәдениетке қатысты жаңа педагогика» моделі (2014) ретінде ұсынады. Теорияның мазмұнында белгіленген «студенттерді оқыту, мәдени құзыреттілік және сыни сана» сияқты компоненттердің үнемі модификациялануы үздіксіз үдеріс деп түсіндіріліп, кейінірек қайта толықтырылады. Мұнда дәстүрлі конвенцияларды жоққа шығару, әртүрлі мәдениет үлгісіне құрметпен қарау, тәжірибе алмасу арқылы академиялық табысқа жету, шығу тегі мен өз мәдениетін мақтан тұту сияқты трансформациялық сипаттамаларға ие белгілер айқындалады [6, б.74].

Педагогтердің кәсіби іс-әрекетінде мәдени құзыреттілігін дамыту ерекшеліктері «өмір бойы үйрену» моделіне тәуелді. Педагогтердің кәсіби-тұлғалық дамуының негізгі факторы - әлемдік мәдени мұраны қабылдау мен игеру арқылы өзінің кәсіби жалпы және жеке мәдениетін идентификациялауда мәдениеттану тұғырына немесе көпәспектiлi мәдени тұғырға жүгiну маңыздылығында. Себебі оны жүзеге асыру барысында оқу бағдарламасы, оқыту әдістемесі, қатысушылардың іс-әрекет қарым-қатынасы, педагогикалық практика, оқушылар тобын басқару және бағалау сияқты сәттер ескеріледі. Сонымен қатар академиялық құзыреттілікті көтеруге мүмкіндіктер қарастырылады. Мұғалімнің қолдауы дифференциалды тепе-теңдікте қалыптасып, оқыту практикасында әрбір оқушының мәдени ерекшеліктерін ескерумен жалғастырылса, оқушының өз ісіне сенімі жоғары болады [7, б.13].

Педагогикалық ықпал ету пәні мен нысаны, білім беру мазмұны, мақсаты мен механизмдері ғылыми әдебиеттерде дербес зерттелгенімен, оның сапалық сипаттамасы «педагогикалық мәдениет» категориясында құрылады. «Педагогикалық мәдениет» ұғымын жалпы мәдениеттің бір бөлігі, мәдени кезеңдердің өзгеруі, әлемдік педагогикалық тәжірибе мазмұны ретінде кейбір авторлар (М.В. Богуславский, А.П. Валицкая, А.В. Вильвовская және т.б.) қарастырса, әлеуметтік-педагогикалық тұғырды ұстанушы ғалымдардың (В.М. Данильченко, М.И. Ситникова және т.б.) пікірінше, педагогикалық мәдениетті педагогтер ғана емес, сонымен қатар ата-аналар, тәрбиешілер мен басқа да қоғам белсенділері тасымалдайды деп санайды.

Ж.Б. Қоянбаев мұғалім сипаттамасына жете тоқтала отырып, «ұстаз бүгінге ғана емес, ертеңге, болашаққа қызмет істейді. Ол заман дамуынан артта қалмастан, өзін-өзі жан-жақты дамытуы керек», - дейді [8, б.21].

Д. Трагер мен Э. Холл «мәдениетті зерттеу мүмкін болса, оны оқып үйренуге де болады» деген тезисті ұстанады, бұл тұжырым ғылым дүниесінде зерттелген көптеген жұмыстардың пайда болуына септігін тигізді [9, б.20].

В.С. Библер мәдениетті сан алуан мәдениет индивидтерінің тұрмыс-тіршілік барысында қарым-қатынасқа, мәдениеттер диалогына түсуі, «екі реттеуші идеяның тоғысуы - индивид санасынан бастау алып, мәдениет шегіне жетелейді, мәнді ортаға әкеледі», - деп есептейді [10, б.84].

Полимәдени кеңістік жағдайындағы білім қарапайым ой-пікір күйінде қозғалыссыз қалуы тиімсіз. Керісінше алуантүрлілікті басқару арқылы мәдениетті жоғары деңгейге көтеруге болады. Бірігіп жұмыс жасау барысында ыңғайлы инклюзиялық орта түзуде мәдениаралық коммуникация мен мәдени ақпараттың стратегиялық маңызы үлкен. Себебі әртүрлі этнотопқа жататын, жас ерекшелігі мен саяси көзқарасы, өмірлік ұстанымы өзгеше тұлғалардың ортақ мақсатқа жетуінде ұйымдастырушы-корпоративтік мәдениет жеткілікті дәрежеде дамуы қажет [11, б.2-7].

Жоғары мектепте маман даярлау бағдарламалық бағыттарының жаңа түрі - пән және тілдік ықпалдастырылған оқыту болып табылады. Жаңа тұғыр негізінде екі сапалық білім беру бағдарламасын игеру көзделген. Мұнда бейінді білім, білікпен қатар студенттің кәсіби шет тілін жетік меңгеруіне мүмкіндіктер жасалған [12, б.25].

Я.В. Боровикова нағыз білімнің тасымалдаушысы болу үшін тек педагогикалық білім жеткіліксіз, әлемдік тенденциялардың мәдениет аспектісін білімнің дамуына тікелей әсер етуші фактор ретінде жоспарлау қажет деп атап көрсетеді [13, б.88].

Заманауи педагогтердің мәдени құзыреттілігін дамытудың негізгі бағыттарының бірі ретінде автоэтнографиялық зерттеулермен мұғалімдерді терең таныстыру. Аталған әдіснамалық тұғыр жергілікті білім қорын толық түсінумен қатар, мәдени сезімталдылық және мәдени-тарихи хабардарлық сапаларын игеруге жағдай туғызады. Этнограф ғалымдардың пайымдауынша мұндай өзгермелі де, көпқырлы зерттеулер адам өмірінде кездесетін тарихи, саяси, тұлғаға шартталған құндылықтарды сипаттауда болжауға қиын интерпретациялар мен репрезентацияларды ұсынады. Автоэтнографиялық ұстанымдағы зерттеуші мәдени контекстік терең талдауға түсу арқылы ең бірінші өзінің, одан соң басқаның жеке мәдени сәйкестігін анықтайды [14, б.35].

Мәдениеттің қалыптасуы мен дамуы белгілі бір заңдылықтармен анықталатын күрделі, қарама-қайшылықты үдеріс. Мәдениеттің дамуы қоғам дамуының объективті заңдылықтары мен шарттары арқылы анықталады. Мәдениет көбінесе қоғамдық өндірістің жағдайы мен әлеуметтік құрылымын көрсетеді.

Адамның қазіргі әлемге кіруі, оның үнемі өзгеріп отыратын өмір сүру жағдайларына тиімді бейімделуі жаһандану концепциясына байланысты. Білім берудің мақсат-міндеттері орын алған өзгерістерге кіріктіріледі. Сонымен қатар әлеуметтік бағдарланған нәтижеге қол жеткізу мәселесін көтеру қажеттілігін тудырады. Мәдениет адам мен қоғам дамуының өлшемі ретінде сипатталып, өмір сүру мақсаты мен құндылықтар жүйесін құрайды.

В.Л. Бенин «мәдениетті» педагогикалық категория ретінде түсіндіруді тәрбиенің үш түрлі аспектісінде қарастырады: әлеуметтік-нормативтік (әлеуметтік, мәдени және кәсіби ортасына қарай сәйкестенуі); құндылық іс-әрекет (ортамен өзара байланысқа түсу, ықпалдармен алмасу, ортаның құндылықтарымен қатар, өзіндік көзқарасын бекіту); тәрбие «тетіктерінің» бірегейлігін тұлғалық қарым-қатынас арқылы іске асыру, адами қасиеттер тәрбиенің мәдениеттендіру үдерісі ретінде танылуы. Шынайы әлем пән мазмұнымен немесе объективті заңдылықтармен ғана шектелмейді, білім беру кеңістігінде еркін қозғалуда, мәселелерді шешуде мәдени құзыреттілік тұғырының маңызы үлкен [15, б.50].

Мақала шеңберінде зерттеу мәселесін терең зерделей келе, «педагогикалық мәдениет» элементін педагогикалық құзыреттіліктер жүйесінде, «мәдени құзыреттілік» құрылымын педагог тұлғасының әлеуметтік-мәдени және кәсіби құзыреттіліктер жүйесінде қарастыру қажет деп есептейміз. Ғылыми әдебиеттерді зерделеу барысында аталмыш категорияларға жеке тоқталуымыздың негізгі себебі «педагогикалық мәдениет» пен «кәсіби құзыреттілік» компоненттерінің синтезделуінен туындаған «педагогикалық мәдени құзыреттілік» ұғымының ықпалдастырылған сапалық ерекшеліктерін белгілеу.

Ғылыми әдебиеттерге негізделген контент-талдау сәйкестіктер мен айырмашылықтарды жіктеуге септігін тигізді. Сауалнамалар жүргізіліп, педагогтердің контекстік өзін-өзі бағалауы мен оқушылардың педагогикалық мәдениет туралы ой-пікірлері сараланды. Кәсіби қызмет нәтижелері салыстырылып, педагогикалық мәдени құзыреттілікті дамытудың алғышарттары мен ерекшеліктері нақтыланды.

«Мәдени құзыреттілік өзін-өзі жетілдіруге, өз бетімен білім алу барысында кездесетін таным мәселелерінде оң шешім шығаруға қажетті білім дәрежесі, өз ұстанымын анықтауда қолданылатын әмбебап білім кешені», - деп түсіндіріледі [16, б.70].

«Мәдени құзыреттілік» әрбір мамандық иесіне тән қасиет ретінде кәсіби дайындық сапасын анықтауда жетекші қызмет атқарады. Ол тұлғаның зияткерлік, рухани, шығармашылық, педагогикалық қабілеттерінің, тұлғалық қасиет-сапаларының жиынтығы, қалыптасқан педагогикалық іс-әрекет стилі, жалпы және өзіндік педагогикалық-психологиялық білімі, қалыптасқан тәжірибесі. Мәдени құзыреттілік дегеніміз мәдени білім, білік пен дағды синтезінен туындаған, үнемі жаңарып отыратын кәсіби сапа жиынтығы болып табылады. Модификациялық өзгерістердің жетекші күші - белсенді коммуникативтік қарым-қатынастарға түсу деп есептейміз. Тілдесу (ырықты немесе ырықсыз, жазбаша және ауызша, жалпы және жеке, тікелей және жанама) іс-әрекетінің нәтижесінде жағымды қорытындыларға келу коммуниканттардың мәдени құзыреттілік дәрежесіне тікелей тәуелді.

Сонымен ғылыми еңбектерге жасалған контент-талдау «мәдени құзыреттіліктің» мазмұнында «педагогикалық мәдениет» пен «кәсіби құзыреттілік» ұғымдары тығыз байланыста екенін көрсетеді (1-кестені қараңыз).

«Педагогикалық мәдениет» және «кәсіби құзыреттілік» ұғымдарына контент-талдау

Авторлар	Педагогикалық мәдениет
М.В. Богуславский, А.П. Валицкая, Г.Ф. Карпова, З.И. Равкин және т.б.	Жалпы адамзат мәдениетінің бөлшегі, әлемдік педагогиканың тәжірибесін мазмұнға сіңірген, ғылым мен білім тарихындағы білім беру парадигмасының өзгеруі ретінде қарастырады.
В.М. Данильченко, И.Ф. Исаев, Г.И. Риц және т.б.	Ұрпақаралық және педагогикалық әсерден туындайтын әлеуметтік құбылыс сипатында, қоршаған ортаның педагогизациясының жемісі ретінде көрсетеді.
Г.В. Звездунова, Е.Ю. Захарченко	Ортаның мәндік сипаты, өмір сүру салты, педагогикалық жүйе, жаңа қалыпқа өту қозғалысы.
А.В. Барабанщиков Т.В. Иванова	«Педагогикалық мәдениеттің» негізгі категориясы ретінде «тәжірибені» белгілейді және ол «педагогикалық мәдениет» ұғымының мәнін педагогикалық тұрғыда бейімдеуге шақырады.
Авторлар	Кәсіби құзыреттілік
Дж.Равен, Р.Уайт, П.Бурдые және т.б.	Белгілі пәндік іс-әрекет аясында тұлғаның оңтайлы практикалық шешім қабылдауы.
Л.А. Петровская, Л.М. Митина	Педагогикалық іс-әрекет барысында қолданылатын білім, білік, дағдылар жиынтығы және тұлғаның өзін-өзі жетілдіруі. Құзыреттіліктің интегративті күрделі болмысы оның құрамдас бөлшектері арқылы көрсетіледі.
Н.Ю. Емельянов	Белсенділіктің әлеуметтік және жеке түрлерін жетік меңгеру деңгейі өзіндік қабілеттеріне сәйкес қоғамда толыққанды өмір сүру формасы ретінде түсіндіреді.
Е.И. Огарев	Құзыреттілікті бағалау категориясы тұрғысында қарастыра келе, адам қабілеттерін дамыту арқылы арнайы мамандандырылған қызметті тиімді атқару мүмкіндігі деп тұжырымдайды.

Қорыта келгенде, мәдени құзыреттілік категориясы интегративті синтезделген құбылыс. Оның құрылымдық тізбегінде «педагогикалық мәдениет» пен «кәсіби құзыреттілік» сияқты негізгі компоненттер бар. Кәсіби ортада мәндік сапаны модификациялау кезінде ұлттық құндылықтарды, оқу-тәрбие біртұтастығын, көптілділік пен мәдени әртүрлілік сияқты қағидаларды ескеру қажет.

Зерттеу әдістері

2021-2022 оқу жылында Астана қаласы №36 орта мектеп базасында зерттеудің бастапқы кезеңі өткізілді. Зерттеу нысаны ретінде 60 респондент іріктеліп алынды. Топтың сапалық құрамының дифференциалдық көрсеткіші өте жоғары. Іріктелген құрамда жоғары, орта кәсіптік педагогикалық білімі бар жас педагогтер (5,5%), педагог-модераторлар (10%), педагог-сарапшылар (22%), педагог-зерттеушілер (27,5%),

білім беру саласының үздіктері (5%) мен магистрлік дәрежелі (24%) мамандар да бар. Регрессиялық көрсеткіш 0,25% шамасына тең. Сонымен қатар, респонденттердің мәдени сапалық құрамы сандық статистика әдісімен анықталды. Шамамен жиырмаға жуық ұлт өкілдерінен тұратын сапалық топтың қазақ ұлтымен пайыздық қатынасы 55:45 құрайтыны белгілі болды.

«Педагогтің кәсіби іс-әрекетіне өзіндік талдау» сауалнамасының мазмұнында төмендегі сұрақтар бар [17]:

1. Педагогтің негізгі бағыты қандай болу керек: өз пәнін жетік білуде; оқушы тұлғасын дамытуда; білім беру үдерісінде жағымды атмосфера құруда.

2. Педагогтің кәсіби іс-әрекетін бағалаудағы негізгі параметрлерді белгілеңіз: теориялық білімі; практикалық білігі; байланысқа бейімділігі; құжаттарды сауатты рәсімдеуі; мамандықтың сұранысқа ие болуы.

3. Кәсіби құзыреттілікті не анықтайды: білім, білік, дағды; көпшілдік, байланысқа бейімділік; білімдарлық; қиындықтарды жеңуге қабілеттілік; практикалық тәжірибе.

«Кәсіби мәселелерді шешу деңгейін анықтау» мақсатында фокус-топ мүшелері қатысқан сабақтардың кешенді талдауын жүргізді. Мұғалімдердің тоқсандық, жартыжылдық сын-есептері мен оқушылардың оқу жетістіктерін мониторингілеу әдісі қолданылды. Мектепшілік бақылау жоспарында көзделген іс-шараларға кәсіби бақылау жасалды. Кешенді сараптау нәтижесінде педагогтердің кәсіби мәселелерді шешу деңгейлері келесі шкаламен анықталды (2-кесте) [18].

Кесте 2

Кәсіби мәселелерді шешу деңгейін анықтау мониторингісі

Деңгей	Тұрақты мәселелер	Мақсатты белгілеу және жоспарлау
Бірінші деңгей (1-3 балл)	Педагог мәселенің бар екенін мойындайды. Себептерін түсіндіруге әрекет жасайды.	Мәселелерді шешуге мақсат-міндеттерді құрастыруда басқалардың ойына жүгінеді.
Екінші деңгей (4-6 балл)	Жағдайды сипаттай отырып, өз іс-әрекеттерін белгілейді. Әлеуетті жағдайдың орын алуын негіздейді.	Басқа оқытушылармен бірлесіп адекватты міндеттер мен іс-әрекет мақсаттарын тұжырымдайды.
Үшінші деңгей (7-9 балл)	Идеалды және шынайы жағдайлардағы қарама-қайшылықтарды көрсетеді.	Мақсаттарды жүзеге асыруда кедергілерді белгілейді. Өзіндік пікірін дәлелдеуге тырысады.
Төртінші деңгей (10-12 балл)	Мәселені тұжырымдауға себептерді анықтау арқылы жетеді. Мәселенің қандай салдары болуын алдын-ала болжайды.	Мәселелерді шешудің әдіснамалық мүмкіндіктерін ұсынады. Мақсатқа жетуде стратегиялық жоспарды баламалы талдау негізінде құрады.

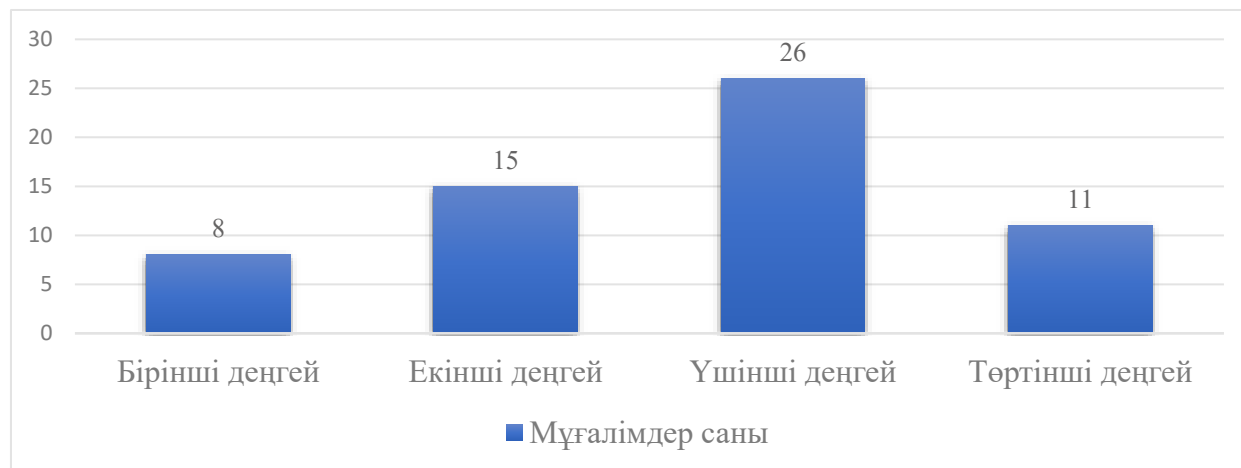
Жоғарғы сынып оқушыларының педагогикалық мәдениет пен кәсібилік жайында жалпы ой-пікірлерін, философиялық деңгейдегі көзқарастарын білуге бағытталған түсіндірмелі-иллюстративті анкеталау да орын алды.

Түсініктер деңгейін анықтауға арналған өзін-өзі бағалау сауалнамасы А және Б блоктық сұрақтардан тұрады. Педагогтердің мәдени құзыреттілік деңгейін анықтауда тілдерді білу, шетелге саяхаттау немесе оқу және басқа мәдени ортаның өкілімен жақсы қарым-қатынаста болу тәжірибесі сияқты үш түрлі көрсеткішпен бағаланатын авторлық әдістемелік анкеталаудың басты мақсаты орындалып, мәдениаралық коммуникация құзыреттілігінің «мәдени құзыреттілікті» дамытуға жағымды ықпалы анықталды. Анкета мазмұнында тіл меңгерудің деңгейлік көрсеткішін, шетел аумағында болу себептерін анықтайтын сұрақтардан басқа мәдениаралық тілдесуге түсудің ерекшеліктеріне байланысты жағдаятты шағын кейстер берілген. Лайкерттің бес баллдық жауап парақтары (толығымен келісемін-толықтай келіспеймін) негізінде жауаптар жинақталды.

Нәтижелер

Мониторингтік жұмыстың нәтижесінде келесі көрсеткіштер алынды: іріктелген топтың 13%-ы бірінші деңгейлік, 25%-ы екінші деңгейлік, жоғарғы деңгейдің пайыздық қатынасы 44:18; топтарды деңгейлік дәрежелерін 2:2 қатынаспен қарастырсақ, ұжымның әлеуеті 62%-ды құрайды. Орта есеппен қатысушылардың 90%-ы кәсібіне қанағаттанады, мақтан тұтады, өзін кәсіби құзыретті деп санайды, 40%-ы «педагогикалық мәдениет» пен «мәдени құзыреттілік» терминдерінің айырмашылықтарын ажырата алмайды.

Төмендегі 1 - суретте респонденттердің сандық нәтижелері көрсетілді.

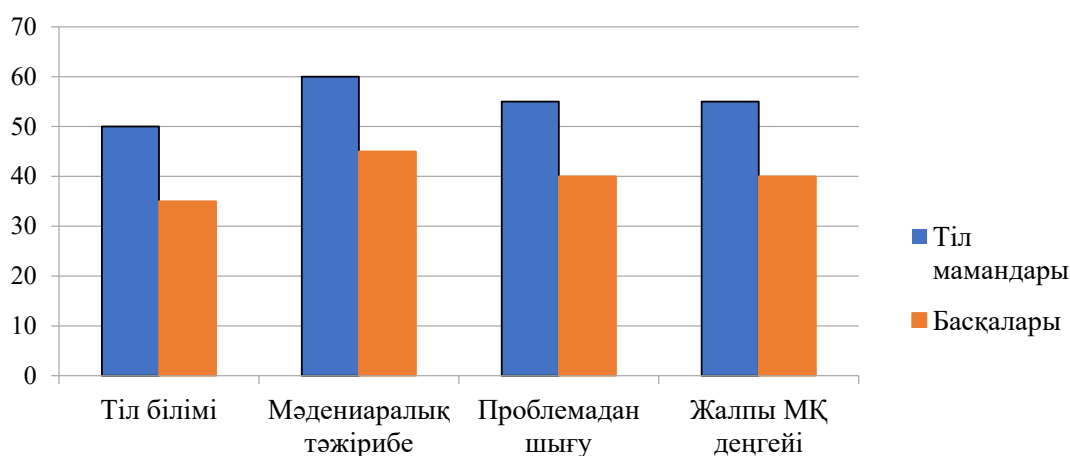
Сурет 1. Кәсіби мәселелерді шешу деңгейін анықтау

Оқушылардың оқу жетістіктері мен іріктелген топ мүшелерінің өзін-өзі бағалау мен өткізілген сабақтарды әкімшілік-әдістемелік бақылау және құжаттарды мониторингілеу арасында бірқатар сәйкеспеушіліктер туындады. Пандемиядан кейін орын алған білім сапасының күрт төмендеуі, тәрбие мәселесіндегі дағдарыс, зерттеу тақырыбының өзектілігін айқындай түсті. Сол себепті кері байланыс орнату мақсатында жоғарғы

сынып оқушыларымен жас ерекшелік принципін қатаң қадағалай отырып, анықтаушы жасырын анкеталау жүргізілді. Анкеталау ашық жауап алуға мақсатталған он үш түсіндірмелі сұрақтан, бір кері байланыс айдарынан тұрады. Мәселен 4-інші сұрақтың мазмұны мынадай: «Адам құндылықтары заман талабына сай өзгеріп отыруы мүмкін. Дегенмен кейбір құндылықтар мәңгі болып саналады. Сіздің құндылықтар тізбегіңіз қандай болмақ?». Бұл сұраққа білім алушылардың 90%-ы келешекте құзыретті, жоғары сұранысқа ие маман иесі болуды мақсат тұтатынын, отбасы құндылықтарын маңызды деп санайтынын атаған. «Педагог маманның мәдениет деңгейі пәндік біліміне қарағанда маңыздырақ па? Мұғалім мәдениетін дамытуда ұсыныстарыңыз бар ма?», - деген сұрақтарға көпшілігі (75%) оң жауап беріп, мұғалімдерге мәдениетті дамытудың мәнін әртүрлі себептермен түсіндіреді. «Заманауи қазақстандық мәдениеттің мәні неде?», - деген сұраққа да мазмұнды жауаптар алынды.

«Үздіксіз білім алу» парадигмасында педагогтердің мәдени құзыреттілігін дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздері педагогикалық үдерістің тиімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік туғызады. Кәсібилік пен педагогикалық мәдениет компоненттерінің жақындасуы бір жағынан тұлға дамуына, екінші жағынан мемлекет тапсырысына толықтай жауап береді.

Мәдени құзыреттіліктің бастапқы деңгейін анықтау мақсатында жүргізілген анкеталау нәтижесі екі түрлі топ (тіл мамандары мен басқалары) мұғалімдерімен жүргізілді. Келесі диаграммада салыстырмалы көрсеткіштер берілген (2-сурет):

Сурет 2. Мәдени құзыреттіліктің бастапқы деңгейі

Педагогикалық іс-әрекетте мәдени құзыреттілікті жүйелі дамыту ерекшеліктерінің теориялық әдіснамасын негізге ала отырып, бес сатыдан тұратын, 2022-2023 оқу жылына белгіленген кешенді қалыптастырушы эксперимент бағдарламасы түзілді.

Диагностикалау кезеңінде анықталған қарама-қайшылықтарды оңтайлы шешуге жоспарланған кең ауқымды тәжірибенің басты мақсаты заманауи педагогтердің мәдени құзыреттілігін дамыту мәселесі болып табылады. «Педагог іс-әрекетінде мәдени құзыреттілікті дамыту» атты мектепшілік 80 сағат көлеміндегі оқу курс бағдарламасы мазмұнында қарастырылатын «мәдениет философиясы», «ғылым

әдіснамасы», «мәдениет пен адам дамуының психологиясы», «педагогикалық мәдениет», «педагогикалық конфликтология және педагогикалық менеджмент» атты бес модульдің практикалық маңыздылығының жоғары саналуы әр модульдің нәтижесі ретінде жасалатын іс-шараларға байланысты.

Сонымен «педагогтің мәдени құзыреттілігін» дамыту алғышарттары оның құрамдас бөліктеріне тікелей тәуелді. «Мәдени құзыреттілік» кең спектрлі әсер етуші, кіріктірілген, әмбебап құзыреттіліктер сапасы ретінде белгілі. Олар:

1) қоғамның басқа қатысушыларымен сөйлеу қатынасына, мәдени диалогқа түсуі, тәжірибе алмасуы, ақпаратпен бөлісуі, жазбаша және ауызша тілдесу құралдарын қолдануымен анықталатын коммуникативтік іс-әрекет құзыреттілігі;

2) әлеуметтік еңбекке, кәсібін адал атқаруға дайын болуы, әріптестерімен бірлесе жұмыс істеуі, жағымды өзара әрекеттесуі, социумда басқа адамдардың ұстанымын түсінуі, қоғамдағы орнын ұғынуы, жеке және жалпы қызығушылықтардың тепе-теңдігін ұстауымен сипатталатын әлеуметтік құзыреттілік;

3) ақпараттық-әдіснамалық құзыреттілік өзіндік таным белсенділігінің заманауи қоғамдағы ақпараттың маңызды рөлін түсінуші білім, білік және тәжірибе жиынтығы.

Қорытынды

Қорыта келе, педагогтердің «мәдени құзыреттілік» ұғымын әрі қарай нақтылау ғылыми-қолданбалы және педагогикалық маңызы терең. Білім алушы ұрпаққа қоғамда кездесетін теріс мәдениетке қарсы, өзін-өзі мәдени детерминациялау, әлеуметтік беріктендіру және сақтануға шақыратын гуманистік білім нәтижесі болып табылады. Педагогикалық мәдени құзыреттілікті дамытуға арналған іс-шаралар кешенді принципте ұйымдастырылуы - оқушылардың академиялық табысқа жетуіне оң ықпалын тигізеді.

Педагогтерге үздіксіз кәсіби білім беру оның жеке дара кәсіби тәжірибесін, шығармашылық қабілетін, кәсіби педагогикалық мәдениетін, тұтас алғанда мәдени құзыреттілігін дамытудың алғышарты болып табылады.

Сондықтан педагогтердің кәсіби іс-әрекетінде мәдени құзыреттілігін дамыту тиісті дәрежеде қолға алынуы тиіс. Мектептің оқу-тәрбие жұмысы педагогика ғылымының әдіснамасына сәйкестендіріліп, теория мен практика арасындағы алшақтықты жоюға бағытталып жоспарлануы қажет.

Сонымен бірге болашақта педагогтердің мәдени құзыреттілігінің дамуына әсер ететін басқа да әлеуетті факторларды анықтау керек. Мектеп оқушыларының зияткерлік мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған және мәдениетке қатысты педагогикалық әдіснаманың практикаға терең енуі үшін ғылыми ізденісімізді педагогтердің мәдени құзыреттілігін дамытуға арналған мектепшілік курс бағдарламасы жобасы аясында жалғастырамыз.

Жалпы мәдени құзыреттілік мәдени кеңістікті меңгеру тәжірибесімен, білім, тәрбие және даму деңгейімен шартталған тұлғаның интеграциялық қабілеті, міндеттерді шешу кезінде бағалау өлшемі ретінде мәдени стандарттарды пайдалануға танымдық, дүниетанымдық, өмірлік сипаттағы бағыттылық деп анықталады.

Авторлардың үлесі

Сұлтанова Э.Э. – мақала тақырыбының аясында кездесетін проблемалық аймақты диагностикалауға белсене қатысты. Әдебиеттерге контент-талдау жасау арқылы «мәдени құзыреттілікті» дамыту концепцияларының орта білім беру жүйесіндегі практикалық маңызы бар идеяларды ықпалдастырды. Нәтижесінде зерттеу әдістемесінің жоспарын құрастырды, оны іс-тәжірибе жүзінде тексеріп, бірқатар қорытындыларды ұсынды. «Педагог іс-әрекетінде мәдени құзыреттілікті дамыту» атты мектепшілік оқу курс бағдарламасының кешенді жинағын жасады.

Шолпанқұлова Г.К. – педагогтердің кәсіби іс-әрекетінде айқындалатын «мәдени құзыреттілік» сапалық құрылымын теориялық-әдіснамалық тұрғыда жүйеледі, компоненттерді жіктеп талдады. Синтездеу арқылы белгіленген интегративті сипаттарды анықтауда бірқатар ғылыми еңбектерге сүйеніп, эксперимент негізін жоспарлады. Алынған нәтижелерді интерпретациялауда қорытынды пікірлерді қалыптастырды.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің №726 қаулысы. [Электронды ресурс] – URL: <http://surl.li/plaph> (жүгінген күні: 08.11.2022).
2. WEF. Jobs of Tomorrow: The Triple Returns of Social Jobs in the Economic Recovery // WHITE PAPER MAY. – Geneva, Switzerland, 2022. – P. 8-9.
3. Ondracek J., Saeed M. Qualitative exploration of cultural diversity in multinational teams: Leadership perspectives // Splint International Journal of Professionals. – 2023. – Vol. 10(3). – P. 213-229.
4. «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы». [Электронды ресурс] – URL: <http://surl.li/ohkwn> (жүгінген күні: 05.08.2022).
5. Giles A., Yazan B. Constructing teacher identity in teacher collaboration: what does it mean to be a teacher of culturally and linguistically diverse English learners? // Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science. – 2023. – Vol. 16(1). – P. 36-45.
6. Ladson-Billings G. Culturally relevant pedagogy 2.0: aka the remix // Harvard Educational Review. – 2014. – Vol. 84(1). – P. 74-84.
7. Koubek E., Wasta S. Preservice Teachers' Experiences on Becoming Culturally Responsive Educators: An Action Research Case Study // Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science. – 2023. – Vol. 16(1). – P. 12-25.
8. Қоянбаев Ж.Б. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1992. – 240 б.
9. Hall E., Trager D. Culture as communication. – NY, 1954. – P. 19-24.
10. Библер В.С. Итоги и замыслы (конспект философской логики культуры) // Вопросы философии. – 1993. – №5. – С. 75-93.
11. Silva B.D.O., Camillo E.S., Guaraldo T.S.B. Cultural competence in diversity management: a case study in a public library // Palabra Clave. – 2023. – Vol. 13(1). – P. 1-23.
12. Sysoyev P.V. Teacher Training for Content and Language Integrated Learning at the University // Higher Education in Russia. – 2021. – Vol. 5. – P. 21-31.

13. Боровикова Я.В. Современное образование взрослых в контексте деятельности ЮНЕСКО как интеллектуального центра межправительственного сотрудничества по вопросам образования, науки и культуры // Актуальные проблемы гуманитарных наук (педагогика, психология, история, социология, политология): межвузовский сборник научных статей. – 2010. – № 8. – С. 86-90.

14. Amadio K. Critical Reflection on Cultural Competence: The Teacher as an Autoethnographic Researcher // Journal of the International Society for Teacher Education. – 2023. – P. 32-44.

15. Бенин В.Л. Педагогическая культурология. – Москва: Флинта, 2016. – 370 с.

16. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. – Москва: Академия, 2000. – 176 с.

17. Lopes-Murphy S. The Influence of Cross-Cultural Experiences & Location on Teacher's perceptions of Cultural Competence // Journal of the Scholarship of teaching and learning. – 2016. – Vol. 16(3). – P. 57-71.

18. Бенин В.Л., Жукова Е.Д., Василина Д.С. Культурологическая компетентность субъекта профессионально-педагогической деятельности. – Москва: Флинта, 2016. – 299 с.

Г.К. Шолпанкулова, Э.А. Султанова

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Особенности развития культурологической компетентности современных педагогов

Аннотация. В статье рассматриваются предпосылки развития профессиональной культуры, культурологической компетентности педагогов. Важнейшим условием развития «культурологической компетентности» педагогов является непрерывное образование на основе культурологического подхода. Реализация учебно-воспитательных задач непрерывного образования должна быть ориентирована на культурную основу, так как рост культурно-языкового разнообразия в академической среде требует развития уровня культурологической компетентности.

Содержательное изменение системы казахстанского образования напрямую связано с мировыми трендами. Критическое мышление, анализ и синтез, способность оптимально решать проблемы, стрессоустойчивость, профессиональная гибкость определены как основные навыки, востребованные на рынке труда. Компетентность реализуется через интериоризацию, инкультурацию и социализацию с обменом на парадигму воспитания «человека культуры». В то время как гуманистический характер компетентностного принципа позволяет создать механизм оптимального решения возникших вопросов, гуманизирующий потенциал культурологического подхода зависит от преодоления трудностей деятельностного направления.

Категории «педагогическая культура и профессиональная компетентность» как составляющие компоненты основной темы глубоко проанализированы в ходе исследования. Сделан детальный обзор научной литературы. В статье даны результаты проведенных опросов и анкетирования среди педагогов и учащихся, выполнен контроль профессиональных мероприятий. Комплексный мониторинг рефлексивных анализов и соответствующих документов способствовали составлению конкретных выводов.

Под «культурологической компетентностью» понимается совокупность культурных знаний, умений и методов реализации поставленных задач, способность определять продуктивность социально-профессиональной деятельности. В итоге научного поиска авторы сделали вывод, что одним из путей развития культурологической компетентности является повышение квалификации педагогов.

Ключевые слова: культурологическая компетентность педагогов, педагогическая культура, профессиональная компетентность, непрерывное образование, повышение квалификации педагогов.

G.K. Sholpankulova, E.A. Sultanova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Features of development of modern teachers' cultural competence

Abstract. The article examines the prerequisites for the development of professional culture, competence and cultural competence of teachers. The most important condition for the development of the teachers' cultural competence is continuous education based on a cultural approach. The implementation of the educational tasks of life-long education should be oriented towards a cultural basis. Today the growth of cultural and linguistic diversity in the academic environment requires the development of the level of teachers' cultural competence.

The significant changes in Kazakhstan's education system are directly related to global trends. Critical thinking, analysis and synthesis, the ability to optimally solve problems, stress tolerance, and professional flexibility are identified as the main skills in demand in the labor market. Competence is realized through interiorization, inculturation and socialization with an exchange for the paradigm of education of the "man of culture". While the humanistic nature of the competence principle makes it possible to create a mechanism for the optimal solution of the issues that have arisen, the humanizing potential of the cultural approach depends on the difficulties of the activity direction.

The categories of "pedagogical culture and professional competence" as components of the main topic are deeply analyzed in the course of the study. A detailed review of the scientific literature is made. The article presents the results of surveys and questionnaires among teachers and students, and controls professional activities. Comprehensive monitoring of reflexive analyses and relevant documents contributed to the drawing of specific conclusions of the work.

"Cultural competence" refers to the totality of cultural knowledge, skills and methods of implementing tasks, the ability to determine the productivity of socio-professional activities. As a result of the scientific research, the authors concluded that one of the ways to develop cultural competence is to improve the skills of teachers.

Keywords: cultural competence, pedagogical culture, professional competence of teachers, teacher's cultural competence, life-long education, improving of pedagogical qualification.

References

1. Kazakhstan Respublikasy Ukimetinin №726 kaulysy [Resolution No. 726 of the Government of the Republic of Kazakhstan]. [Electronic resource] – Available at: <http://surl.li/plaph> (accessed: 08.11.2022). [in Kazakh]
2. WEF. Jobs of Tomorrow: The Triple Returns of Social Jobs in the Economic Recovery. WHITE PAPER MAY (Geneva, Switzerland, 2022, 8-9 p.).
3. Ondracek J., Saeed M. Qualitative exploration of cultural diversity in multinational teams: Leadership perspectives, *Splint International Journal of Professionals*, 10(3), 213-229 (2023).
4. “2022-2023 oku jylynda Kazakhstan Respublikasynin orta bilim беру uymdarynda oku-tarbie protses in uymdastirudyn erekshelikteri turaly” [About the peculiarities of the organization of the educational process in secondary educational organizations of the Republic of Kazakhstan]. Adistemelik hat [Instructive Methodical Paper]. [Electronic resource] – Available at: <http://surl.li/ohkwn> (accessed: 05.08.2022). [in Kazakh]
5. Giles A., Yazan B. Constructing teacher identity in teacher collaboration: what does it mean to be a teacher of culturally and linguistically diverse English learners? *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 16(1), 36-45 (2023).
6. Ladson-Billings G. Culturally relevant pedagogy 2.0: aka the remix, *Harvard Educational Review*, 84(1), 74-84 (2014).
7. Koubek E., Wasta S. Preservice Teachers’ Experiences on Becoming Culturally Responsive Educators: An Action Research Case Study, *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 16(1), 12-25 (2023).
8. Koyanbayev Zh.B. *Pedagogika* [Pedagogy] (Almaty, Rauan, 1992, 240 s.). [in Russian]
9. Hall E., Trager D. Culture as communication (NY, 1954, 19-24 p.).
10. Bibler V. S. Itogi i zamysly (conspecty filosofhsko-logichesskoi kultury) [Results and intentions (compendium of the philosophical logic of culture)], *Voprosy Filosofyi* [Questions of Philosophy], 5, 75-93. (1993). [in Russian]
11. Silva B.D.O., Camillo E.S., Guaraldo T.S.B. Cultural competence in diversity management: a case study in a public library, *Palabra Clave*, 13(1), 1-23 (2023).
12. Sysoyev P.V. Teacher Training for Content and Language Integrated Learning at the University, *Higher Education in Russia*, 5, 21-31 (2021).
13. Borovikova I.V. Sovremennoe obrazovanie vzroslyh v kontekste deyatolnosti UNESCO kak intelektualnogo tsentra mejpravitelstvennogo sotrudnichestva po voprosam obrazovania, nauki i kultury [Modern adult education in the context of UNESCO's activities as an intellectual center for intergovernmental cooperation on education, science and culture], *Actualnye problemy gumanitarnyh nauk: pedagogika, psichologiya, istorya, socialogiya, politologiya* [Actual problems of humanitarian sciences: pedagogy, psychology, history, politics], *Mezhvuzovskij sbornik nauchnyh statej* [Interuniversity collection of scientific papers], 8, 86-90 (2010). [in Russian]
14. Amadio K. Critical Reflection on Cultural Competence: The Teacher as an Autoethnographic Researcher, *Journal of the International Society for Teacher Education*, 32-44 (2023).
15. Benin V.L. *Pedagogicheskaya kul'turologiya* [Pedagogical culturology] (Moskva, Flinta, 2016, 370 s.) [Moscow, Flinta, 2016, 370 p.]. [in Russian]

16. Kodzhaspirova G.M., KodzhaspirovA.Yu. Pedagogicheskij slovar` [Pedagogical dictionary] (Moskva, Akademiya, 2000, 176 s.) [Moscow, Academy, 2000, 176 p.]. [in Russian]

17. Lopes-Murphy S. The Influence of Cross-Cultural Experiences & Location on Teacher's perceptions of Cultural Competence, Journal of the Scholarship of teaching and learning, 16(3), 57-71 (2016).

18. Benin V.L., Zhukova E.D., Vasilina D.S. Kulturologicheskaya kompetentnost' subyekta professionalno-pedagogicheskoi deyatolnosti: [Culturological competence of the subject of professional and pedagogical activity] (Moskva, Flinta, 2016, 299 s.) [Moscow, Flinta, 2016, 299 p.]. [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет:

Шолпанқұлова Г.К. – педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика кафедрасының профессор м.а., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, А. Янушкевич көшесі, 6, Астана, Қазақстан.

Сұлтанова Э.А. – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 3 курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, А. Янушкевич көшесі 6, Астана, Қазақстан.

Sholpankhulova G.K. – Candidate of Pedagogical Sciences, associative professor of the Department of Pedagogy, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Str. Yanushkevich, 6, Astana, Kazakhstan.

Sultanova EA. – 3rd year doctoral student of EP “Pedagogy and psychology”, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Str. Yanushkevich, 6, Astana, Kazakhstan.